

STATUS PRAWNY REFERENDARZA SĄDOWEGO W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Mariusz Sztorc

MONOGRAFIE

Wolters Kluwer

STATUS PRAWNY REFERENDARZA SĄDOWEGO W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Mariusz Sztorc

MONOGRAFIE

Stan prawny na 1 września 2016 r.

Recenzent

Dr hab. Dariusz Dudek, prof. KUL

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Sylwia Wiśniewska

Łamanie

Wolters Kluwer

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN 978-83-8092-787-2

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 9

Wstęp / 15

Rozdział I

Geneza referendarza sądowego / 23

1. Prawo do sądu a możliwości ograniczenia pozaorzeczniczych zadań sędziego / 23
2. Referendarz sądowy w Niemczech i w Austrii / 44
 - 2.1. Referendarz sądowy w Niemczech / 44
 - 2.1.1. Pozycja ustrojowa / 52
 - 2.1.2. Warunki wykonywania czynności / 56
 - 2.1.3. Zakres spełnianych czynności / 58
 - 2.1.3.1. Sąd Rejonowy (*Amtsgericht*) / 58
 - 2.1.3.2. Sąd Krajowy (*Landgericht*), Najwyższy Sąd Krajowy (*Oberlandsgericht*), Federalny Sąd Najwyższy (*Bundesgerichtshof*), Sąd Pracy (*Arbeitsgericht*) / 61
 - 2.1.3.3. Federalny Sąd Patentowy (*Bundespattengericht*) / 62
 - 2.1.3.4. Postępowanie karne. Prokuratura / 62
 - 2.1.3.5. Administracja sądowa / 62
 - 2.1.3.6. Uprawnienia w zakresie realizacji czynności / 63
 - 2.1.4. Odwołanie od orzeczeń referendarza sądowego w Niemczech / 64
 - 2.2. Referendarz sądowy w Austrii / 65
 - 2.2.1. Rozwój instytucji referendarza sądowego w Austrii / 65
 - 2.2.2. Referendarz sądowy w Austrii w przepisach ustawy z 12 grudnia 1985 r. / 67

- 2.2.2.1. Pozycja ustrojowa / 67
 - 2.2.2.2. Warunki wykonywania czynności / 69
 - 2.2.2.3. Zakres spełnianych czynności / 71
 - 2.2.3. Odwołanie od orzeczeń referendarza sądowego w Austrii / 73
- 3. Rekomendacja Rady Europy w sprawie niektórych środków przeciwdziałania nadmiernemu obciążeniu sądów / 74
- 4. Przesłanki powołania referendarza sądowego w Polsce / 79
- 5. Prace legislacyjne nad wprowadzeniem referendarza sądowego w Polsce / 86

Rozdział II

Ustrojowe podstawy funkcjonowania referendarza sądowego / 103

- 1. Charakter prawny / 103
- 2. Problematyka zgodności referendarza sądowego z Konstytucją / 117
- 3. Zasada niezawisłości sędziowskiej a niezależność referendarza sądowego / 130

Rozdział III

Warunki pełnienia czynności przez referendarza sądowego / 152

- 1. Przesłanki objęcia stanowiska referendarza sądowego / 152
- 2. Aplikacja / 181
- 3. Prawa i obowiązki / 186
 - 3.1. Prawo do objęcia stanowiska sędziego lub asesora sądowego przez referendarza sądowego / 186
 - 3.2. Odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących sędziów do referendarzy sądowych / 198
 - 3.3. Odesłanie do ustawy o pracownikach sądów i prokuratury oraz do ustawy o pracownikach urzędów państwowych / 208
 - 3.4. Szczególny zespół praw i obowiązków referendarza sądowego / 222
- 4. Rozwiązanie stosunku pracy / 233
- 5. Samorządność zawodowa / 239
- 6. Wynagrodzenie referendarza sądowego / 242
- 7. Odpowiedzialność dyscyplinarna i porządkowa / 249

Rozdział IV

Zakres czynności spełnianych przez referendarza sądowego w sądownictwie powszechnym i administracyjnym / 264

1. Postępowanie wieczystoksięgowe / **264**
2. Postępowanie rejestrowe i nakazowe / **268**
3. Postępowanie cywilne i postępowanie w sprawach gospodarczych / **273**
4. Postępowanie przed sądem administracyjnym / **281**
5. Postępowanie karne / **286**
6. Postępowanie w sprawach o wykroczenia / **293**
7. Odwołanie od orzeczeń referendarza sądowego / **294**

Rozdział V

Perspektywy rozwoju referendarza sądowego w wymiarze europejskim / 306

1. Europejska Unia Referendarzy Sądowych / **306**
2. Zielona Księga Referendarza Sądowego jako projekt ujednolicenia tego zawodu w krajach Unii Europejskiej / **312**

Uwagi końcowe *de lege lata* i *de lege ferenda* / **321**

Akty prawne / **333**

Orzecznictwo / **341**

Literatura / **345**

Wykaz skrótów

Źródła prawa

BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (Niemiecki Kodeks Cywilny)
k.c.	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
k.k.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137)
k.k.w.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
Konstytucja	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i z późn. zm.)
k.p.	ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1502 z późn. zm.)
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
k.p.k.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
k.p.w.	ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 395 z późn. zm.)

- k.s.h.** ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030 z późn. zm.)
- p.p.s.a.** ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 718 z późn. zm.)
- p.u.s.a.** ustawa z 25 lipca 2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1066)
- p.u.s.p. 1928** rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 lutego 1928 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 1932 r. Nr 102, poz. 863 z późn. zm.)
- p.u.s.p. 1985** ustawa z 20 czerwca 1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 1994 r. Nr 7, poz. 25 z późn. zm.)
- p.u.s.p. 2001** ustawa z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.)
- p.u.s.p. 2011** ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 203, poz. 1192)
- r.k.r.** rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 marca 2012 r. w sprawie przeprowadzania konkursu na stanowisko referendarza sądowego (Dz. U. poz. 331)
- r.o.r.** rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie okresowych ocen referendarzy sądowych i asystentów sędziów (Dz. U. poz. 714)
- RpfLG 1969** Rechtspflegengesetz vom 5. November 1969, BGBl I 2065 (niemiecka ustawa dotycząca referendarzy sądowych)

RpflG 1985	Bundesgesetz vom 12. Dezember 1985 betreffend die Besorgung gerichtlicher Geschäfte durch Rechtspfleger (Rechtspflegergesetz – RpflG), BGBl. Nr. 560/1985 (austriacka ustawa dotycząca referendarzy sądowych)
statut EUR	Statut Europejskiej Unii Referendarzy Sądowych przyjęty w Berlinie w dniu 2 listopada 1989 r., zmieniony w Valadares 25 października 1992 r. i w Alicante 29 października 1995 r.
u.k.s.c.	ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 623)
u.k.s.s.p.	ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 150 z późn. zm.)
u.k.r.s.	ustawa z 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 687 z późn. zm.)
u.k.w.h.	ustawa z 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 790 z późn. zm.)
u.k.w.i.	ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o przenoszeniu treści księgi wieczystej do struktury księgi wieczystej prowadzonej w systemie informatycznym (Dz. U. Nr 42, poz. 363 z późn. zm.)
u.pr.państw.	ustawa z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 269 z późn. zm.)
u.pr.sąd.	ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o pracownikach sądów i prokuratury (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1241 z późn. zm.)
ustawa lustracyjna 2006	ustawa z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumen-

tów (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1388 z późn. zm.)

Promulgatory i czasopisma

BGBL	Bundesgesetzblatt (Federalny Dziennik Ustaw)
Dz. U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
Dz. Urz. MS	Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości
Dz. Urz. UE	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
GBL	Gesetzblatt (Dziennik Ustaw)
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe
OG	Orzecznictwo Gospodarcze
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONSAiWSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i Wojewódzkich Sądów Administracyjnych
OSNAP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Administracyjna, Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń i Spraw Publicznych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; Zbiór Urzędowy, Seria A
OTK ZU	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy

Inne

Abs.	Absatz (ustęp)
ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
EUR	Europejska Unia Referendarzy Sądowych
KSSP	Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury
LEX	System Informacji Prawnej Wolters Kluwer
Nds. GVBl.	Niedersächsisches Gesetz-und Verordnungsblatt
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
PAN	Polska Akademia Nauk
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa
RP	Rzeczpospolita Polska
SA	Sąd Apelacyjny
SK	Skarga Konstytucyjna
SLD	Sojusz Lewicy Demokratycznej
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
WE	Wspólnota Europejska
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Wstęp

Referendarz sądowy wraz z asystentem sędziego należy do najmłodszych zawodów prawniczych w Polsce. Utworzony został ustawą z dnia 21 sierpnia 1997 r. o zmianie ustaw – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze¹. Funkcjonuje w sądach powszechnych szczebla rejonowego i okręgowego oraz w wojewódzkich sądach administracyjnych jako samodzielny urzędnik sądowy, mający wpływać na poprawę sprawności postępowania w powierzonych mu sprawach. Jego status prawny nie znalazł dotąd kompleksowego opracowania, analizującego wszystkie aspekty tego zawodu. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest, według mnie, ciągły rozwój tego urzędu związany z poszerzaniem zakresu kompetencji, co pociąga za sobą zmiany w jego pozycji ustrojowej.

Pierwszą publikacją książkową prezentującą nowy urząd referendarza sądowego w Polsce było opracowanie Ł. Korózs i M. Sztorca *Referendarz sądowy. Przepisy i objaśnienia*². Jak napisano we wstępie, autorzy: „podejmując problematykę referendarza sądowego wybrali charakter opracowania jako kompendium rozwiązań prawnych w odniesieniu do nowej w naszym prawie instytucji”³. Publikacja ta jedynie zarysowała status prawny referendarza sądowego, koncentrując się na pokazaniu celu powołania referendarza do spełniania pozaorzeczniczych czynności sędziowskich, niebędących sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości dla poprawy sprawności postępowań są-

¹ Dz. U. Nr 117, poz. 752.

² Ł. Korózs, M. Sztorc, *Referendarz sądowy. Przepisy i objaśnienia*, Warszawa–Zielona Góra 1998.

³ *Ibidem*, s. 7.

dowych. Status prawny referendarza sądowego był następnie przedmiotem rozważań w komentarzach do ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, autorstwa J. Gudowskiego, T. Erecińskiego, J. Iwulskiego⁴, a także Ł. Korózs i M. Sztorca⁵. Komentarze te powstały już w trakcie praktycznego działania w sądach referendarzy sądowych, a z racji charakteru publikacji, urząd referendarza sądowego nie stanowił w nich centralnego punktu analizy. Znaczenie tych publikacji polega, moim zdaniem, na zaakceptowaniu przez doktrynę istnienia urzędu referendarza w konstytucyjnym porządku prawnym w Polsce. Zagadnienie statusu referendarza sądowego podejmują także publikacje książkowe z zakresu postępowania cywilnego autorstwa A. Maziarz-Charuzy⁶ i A.M. Arkuszewskiej⁷ oraz dotyczące metodyki pracy referendarza sądowego publikacje W. Maciejki, M. Rojewskiego i P. Zaborniaka⁸, a także D. Kołłowskiego, O.M. Piaskowskiej, K. Sadowskiego⁹. Zagadnienia pozycji ustrojowej referendarza sądowego znalazły się także w pracy M. Rojewskiego¹⁰ oraz w publikacji M. Rojewskiego, R. Pawlika, J. Widły, I. Skoniecznej-Masłowskiej¹¹. Każda z nich traktuje status referendarza w sposób ograniczony zakresem głównego przedmiotu publikacji, jako niezbędną jej część, wprowadzającą odbiorcę do rozumienia funkcjonowania referendarza w instytucjach postępowania cywilnego oraz metodyki sprawowania czynności w tym postępowaniu i w postępowaniu przed sądem administracyjnym. Istotną publikacją dotyczącą statusu referendarza sądowego

⁴ T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, *Komentarz do prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa*, Warszawa 2002.

⁵ Ł. Korózs, M. Sztorc, *Ustrój sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2002.

⁶ A. Maziarz-Charuza, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego w postępowaniu wieczystoksięgowym*, Warszawa 2006.

⁷ A.M. Arkuszewska, *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.

⁸ W. Maciejko, M. Rojewski, P. Zaborniak, *Zarys metodyki pracy referendarza sądowego*, Warszawa 2009.

⁹ D. Kołłowski, O.M. Piaskowska, K. Sadowski, *Metodyka pracy referendarza sądowego w sądzie powszechnym*, Warszawa 2014.

¹⁰ M. Rojewski, *Referendarze sądowi, asystenci sędziów, urzędnicy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2007.

¹¹ M. Rojewski, R. Pawlik, J. Widło, I. Skonieczna-Masłowska, *Metodyka pracy referendarza sądowego w wydziałach cywilnych, gospodarczych, ksiąg wieczystych, rejestru zastawów i prowadzącym e-sąd*, Warszawa 2012.

jest artykuł M. Rękawek-Pachwicewicz¹². Ramy tej publikacji, zamieszczonej w książce poświęconej wymiarowi sprawiedliwości w Unii Europejskiej, nie pozwoliły na wyczerpanie problematyki statusu referendarza sądowego. Zagadnienia pozycji ustrojowej referendarza sądowego są przedmiotem rozważań zawartych w artykułach P. Rawczyńskiego¹³ i P. Rylskiego¹⁴. Status prawny referendarza sądowego prezentowany jest także w publikacjach dotyczących zagadnień ustrojowych organów ochrony prawnej. Jest tam jednak omawiany bez rozbudowania analizy poszczególnych jego elementów¹⁵.

W pracy – odmiennie od dotychczasowych publikacji – czynię status prawny referendarza sądowego zasadniczym przedmiotem rozważań i dążę do całościowego ujęcia zagadnienia, starając się przedstawić ustrojowe zasady funkcjonowania referendarza sądowego i jego roli w wymiarze sprawiedliwości, ze szczególnym uwzględnieniem zgodności z Konstytucją oraz dyskutowanych i nadal spornych w doktrynie kwestii niezależności referendarza sądowego w spełnianiu powierzonych czynności oraz ich prawnego charakteru. Stawiam tezę, że usytuowanie urzędu referendarza sądowego poza Konstytucją odpowiada praktycznym potrzebom jego funkcjonowania w sądownictwie powszechnym i administracyjnym w aspekcie prawa do sądu i odciążenia sędziów od spełniania zadań pozaorzeczniczych, pomimo pojawiających się zagrożeń niekonstytucyjnością, powierzanych referendarzom sądowym nowych czynności. Analizuję pozycję, którą ustawodawca przyznał referendarzowi sądowemu w wymiarze sprawiedliwości. Z jednej strony jest traktowany jako organ wyposażony w ściśle sprecyzowane własne kompetencje, który powierzone czynności wykonywać ma niezależnie, a z drugiej pozostaje przypisany do grupy urzędników sądowych, czyli jest pracownikiem w rozumieniu prawa pracy. Referendarz sądowy bowiem

¹² M. Rękawek-Pachwicewicz, *Status prawny referendarza sądowego w Polsce i wybranych państwach Unii Europejskiej* (w:) *Wymiar sprawiedliwości Unii Europejskiej*, red. M. Perkowski, Warszawa 2003.

¹³ P. Rawczyński, *Pozycja ustrojowa referendarza sądowego w Polsce*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2011, nr 3, s. 89 i n.

¹⁴ P. Rylski, *Pozycja ustrojowa i procesowa referendarza sądowego w postępowaniu cywilnym*, Prawo w Działaniu 2011, nr 10, s. 139 i n.

¹⁵ Por. np. *Ustrój organów ochrony prawnej*, red. B. Szmulik i M. Żmigrodzki, Lublin 2003; *System organów ochrony prawnej w Polsce. Podstawowe instytucje*, red. M. Kruk, Warszawa 2008; *Organy i korporacje ochrony prawa*, red. S. Sagan i V. Serzhanova, Warszawa 2008.

w zakresie przyznanych kompetencji zbliża się w pozycji ustrojowej do sędziego, ponosząc odpowiedzialność za wydawane decyzje, ale w finalnym kształcie rozwiązań ustawowych pozostaje najwyżej usytuowanym w hierarchii urzędnikiem sądowym.

Podjęte zagadnienie podyktowane jest także moim zainteresowaniem ewolucją statusu prawnego referendarza sądowego z punktu widzenia potwierdzenia lub zaprzeczenia, spełnienia przewidywanych w trakcie prac nad ustawą tendencji rozwojowych statusu prawnego tego urzędnika, na wzór rozwiązań niemieckich, wynikającym z mojego udziału w tworzeniu rządowego projektu ustawy wprowadzającej referendarza sądowego w Polsce¹⁶.

Praca składa się z pięciu rozdziałów.

Prezentację referendarza sądowego rozpoczyna pokazanie jego genezy w prawie współczesnym. Kwestiom tym poświęcony jest rozdział pierwszy wskazujący na ewolucję pojęcia prawa do sądu, jako źródła myśli prowadzącej do poszukiwania rozwiązań ustrojowych odciążających sądy od nadmiaru zadań i zwiększających faktyczny dostęp obywateli do sądowego wymiaru sprawiedliwości. Rozważania te stanowią następnie podstawę do przedstawienia miejsca referendarza sądowego w Niemczech i Austrii, krajach, które pierwsze sięgnęły po praktyczne rozwiązywanie problemów niewydolnego sądownictwa przez wprowadzenie urzędnika, odciążającego sędziów od spełniania zadań niestanowiących sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Powodem do przedstawienia funkcjonowania urzędu referendarza sądowego w tych krajach jest nie tylko okoliczność, że pierwsze wprowadziły ten urząd, ale także to, że różnią się statusem referendarza sądowego, który w Niemczech nie jest organem konstytucyjnym, w przeciwieństwie do Austrii, gdzie jest umocowany w ustawie zasadniczej. Przedstawienie modelu niemieckiego ma na celu wyjaśnienie zasadności zastosowanego rozwiązania, sytuującego referendarza sądowego poza Konstytucją Niemiec, co stanowić ma ściśle rozgraniczenie czynności referendarza, które nie mogą być czynnościami wymiaru sprawiedliwości zastrzeżonymi dla sędziów. W dalszym toku rozważań pozwala na zrozumienie wybrania w Polsce tego modelu jako wzoru nie tylko zakresu i sposobu możliwych do powierzenia referendarzowi sądo-

¹⁶ Pismo Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 lipca 2005 r. Archiwum autora.

wemu czynności, ale wzoru, pozwalającego na wprowadzenie referendarza sądowego do ustroju sądownictwa na drodze legislacyjnej niewymagającej zmiany Konstytucji. Rozwiązania austriackie przedstawiam również dla pokazania modelu alternatywnego, w którym nadanie referendarzowi sądowemu charakteru organu konstytucyjnego nie zmieniło ustrojowej organizacji sądownictwa. Te dwie drogi powstania i funkcjonowania urzędu referendarza sądowego stanowią w dalszych rozważaniach pracy punkt odniesienia, przy zastosowaniu metody teoretyczno-prawnej i prawnoporównawczej, do wywodów na temat polskiego urzędu referendarza sądowego.

W następnej części rozdziału przedstawiona jest rekomendacja Rady Europy w sprawie niektórych środków przeciwdziałania nadmiernemu obciążeniu sądów jako regulacja, do której odwołują się rozwiązania przyjęte przez polskiego ustawodawcę. Kolejne dwa podrozdziały omawiają przesłanki powołania referendarza sądowego w Polsce oraz prace legislacyjne w tym przedmiocie. Metoda historyczno-prawna pozwala w nich na odtworzenie ewolucji urzędu referendarza sądowego w Polsce, którego początków można doszukiwać się w prawie polskim już od czasów Zygmunta I, aż po czasy współczesne, gdy odrodzenie w Polsce po 1989 r. gospodarki wolnorynkowej spowodowało wzrost znaczenia rejestrów spółek prawa handlowego i ksiąg wieczystych, prowadząc w konsekwencji do ogromnych zaległości w załatwianiu wniosków o wpis, co groziło zapaścią tej gałęzi sądownictwa. Podrozdział poświęcony pracom legislacyjnym przedstawia ścieranie się poglądów ustawodawcy na potrzebę utworzenia urzędu referendarza sądowego oraz daje wgląd w motywy ukształtowania statusu prawnego referendarza sądowego w sposób proponowany w rządowym projekcie ustawy.

Rozdział drugi poświęcony jest ustrojowym podstawom funkcjonowania referendarza sądowego. Przedmiotem zainteresowania jest tutaj charakter prawny tego zawodu i problematyka zgodności urzędu referendarza sądowego z Konstytucją. Omówione zostało również, podstawowe dla pozycji ustrojowej, zagadnienie rozróżnienia pomiędzy zasadą niezawisłości sędziowskiej, a niezależnością referendarza sądowego. Metoda dogmatyczno-prawna pozwala na analizę przepisów, w zestawieniu z poglądami doktryny i orzecznictwem TK, prowadząc do oceny charakteru prawnego urzędu i zajęcia stanowiska w przedmiocie akceptacji konstytucyjności referendarza sądowego, pomimo braku umieszczenia go w przepisach Konstytucji.

W połączeniu z rozdziałem poprzedzającym, w rozdziale drugim zostaje zbudowana zasadnicza argumentacja dla uzasadnienia elementu tezy pracy mówiącego o tym, że usytuowanie urzędu referendarza sądowego poza Konstytucją odpowiada praktycznym potrzebom jego funkcjonowania w sądownictwie powszechnym i administracyjnym w aspekcie prawa do sądu i odciążenia sędziów od spełniania zadań pozaorzeczniczych. Zawarte jest tam także krytyczne stanowisko wobec części poglądów doktryny kwestionujących zgodność urzędu referendarza sądowego z Konstytucją oraz podważających rzeczywistą niezależność referendarza sądowego w spełnianiu powierzonych czynności.

Rozdział trzeci przedstawia warunki pełnienia czynności przez referendarza sądowego wynikające z przepisów ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁷, do której wkomponowano tego urzędnika, rezygnując z wydania odrębnej ustawy. W tym akcie zamieszczone zostały przepisy o stosunku pracy referendarza sądowego, jego zadania i obowiązki, wynagrodzenie za pracę, rozwiązanie stosunku pracy oraz odpowiedzialność dyscyplinarna. Wynika z nich także odesłanie do przepisów dotyczących sędziów oraz urzędników sądów i prokuratury, a dalej urzędników państwowych, mających zastosowanie do referendarza sądowego. Omówione zostały w tym rozdziale także odesłania oraz odrębności dotyczące referendarza sądowego funkcjonującego w wojewódzkich sądach administracyjnych. Rozdział trzeci spaja rozdział pierwszy i drugi z rozdziałem czwartym, poprzez analizę poszczególnych elementów statusu prawnego referendarza sądowego, co niezbędne jest dla dopełnienia rozważań o charakterze prawnym tego urzędu oraz o powierzonych mu czynnościach w postępowaniach cywilnym i sądowo-administracyjnym.

Rozdział czwarty omawia zakres czynności spełnianych przez referendarza sądowego w sądownictwie powszechnym i administracyjnym. Problematyka rozdziału koncentruje się na wskazaniu czynności, o ile mają znaczenie dla zagadnień pozycji ustrojowej referendarza sądowego, i wyodrębnieniu tych, które budzą wątpliwości co do zgodności z Konstytucją. Rozważania

¹⁷ Patrz nieobowiązująca już ustawa z 20 czerwca 1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 1994 r. Nr 7, poz. 25 z późn. zm.), dalej: p.u.s.p. 1985 oraz obecnie obowiązująca ustawa z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.), dalej: p.u.s.p. 2001.

z uwzględnieniem argumentacji z rozdziałów poprzedzających, przy wykorzystaniu metody dogmatyczno-prawnej, prowadzą do uzasadnienia całości rozważanej w pracy, a przedstawionej wyżej, tezy.

Rozdział piąty stanowi podbudowę rozdziałów od pierwszego do czwartego, wykazując znaczenie, ukształtowanego odpowiednio do rangi urzędu statusu prawnego referendarza sądowego, nie tylko dla krajowego porządku prawnego, ale także na poziomie państw Unii Europejskiej. W tym celu przedstawione są działalność i charakter prawny Europejskiej Unii Referendarzy Sądowych oraz powstała z inspiracji tej organizacji Zielona Księga Referendarza Sądowego. W aspekcie tego dokumentu formułuję uwagi o statusie referendarza sądowego w Polsce z punktu widzenia spełnienia przesłanek unifikacji tego zawodu w Unii Europejskiej.

Przyjęta powyżej struktura pracy sprzyjać ma w założeniu pokazaniu urzędu referendarza sądowego na tle jego dotychczasowego rozwoju w Europie i w Polsce oraz uzasadnić będące jej rezultatem wnioski.

Publikacja została przygotowana na podstawie rozprawy doktorskiej, napisanej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie. Dziękuję promotorowi pracy, Pani prof. zw. dr hab. Halinie Ziębie-Załuckiej za życzliwość i opiekę naukową, będącą nieocenioną pomocą. Serdeczne podziękowania za uwagi w przewodzie doktorskim składam recenzentom, Pani prof. zw. dr hab. Ewie Gdulewicz i Pani prof. UW r dr hab. Małgorzacie Masternak-Kubiak.

Praca uwzględnia stan prawny na dzień 1 września 2016 r.

Rozdział I

Geneza referendarza sądowego

1. Prawo do sądu a możliwości ograniczenia pozaorzeczniczych zadań sędziego

Prawo do sądu, czyli możliwość dochodzenia swoich praw przez jednostkę przed niezależnym od władzy wykonawczej i ustawodawczej organem, należy traktować jako, z jednej strony podstawowe prawo człowieka, a z drugiej zaś, jako gwarancję ochrony wszystkich praw człowieka¹⁸. Rozumiane jako dążenie do rozstrzygnięcia sporu przez niezależny autorytet, pojawia się w najdawniejszych przekazach dotyczących rozwoju społeczeństw.

W archaicznych porządkach prawnych rozpatrywanie sporów nie odbywało się jeszcze przez nieistniejących wówczas prawników, ale przez samego władcę, jego zastępców i doradców lub starszyznę, rekrutującą się spośród sąsiadów i innych bliskich obu stronom lub szczególnie poważanych osób. Decyzja władcy jako organu najwyższego była arbitralna, gdyż nie musiał liczyć się z żadnymi zasadami dopiero kształtującego się postępowania sądowego ani też zębami prawa materialnego, określającymi treść stosunków prawnych lub pojęcie przestępstwa, lecz mógł rozstrzygać sprawy z mocy przysługującej mu nieograniczonej władzy¹⁹, legitymowanej boskim namaszczaniem²⁰.

¹⁸ Por. na ten temat: L. Garlicki, *Prawo do sądu* (w:) *Prawa Człowieka. Model Prawny*, red. R. Wieruszewski, Wrocław 1991, s. 537–560.

¹⁹ S. Grzybowski, *Dzieje prawa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1981, s. 53.

²⁰ Z tego okresu znany jest kodeks starożytnego Bliskiego Wschodu, zwany Kodeksem Hammurabiego, którego przepisy zawierały regulację różnych dziedzin prawa sądowego, w tym bardzo

Urząd sędziego wymieniony jest w księdze siódmej Starego Testamentu, zwanej Księgą Sędziów. Sędziowie przedstawiani są tam jako przywódcy ludu, sprawujący urząd rozjemczy nad pokoleniami izraelskimi w czasie obejmującym okres historii Żydów od Jozuego do Samuela. Jest to okres na przestrzeni od wejścia Izraelitów do Ziemi Obiecanej aż do powstania monarchii, czyli od XIII do XI wieku p.n.e. W narodzie izraelskim sędziowie w chwilach krytycznych zdobywali autorytet wodzów. Każde z plemion wyłaniało wówczas spośród siebie jakiś autorytet rozjemczy, ale wybrani sędziowie posiadali autorytet kilku plemion. Powagę urzędu zdobywali za sprawą wyjątkowych przymiotów charakteru i uzdolnień, a przede wszystkim siły fizycznej i odwagi. Za powodzeniem ich działań stały otrzymane od Boga charyzmaty, gdyż to Jego Duch zstępował na nich i działając w nich, kierował ich czynami aż do osiągnięcia wytyczonego celu²¹. Zawarty w Starym Testamencie zbiór norm (prawo hebrajskie) był systemem prawa religijnego stworzonego przez religię monoteistyczną (prawo możeszowe). Normy zawarte w Starym Testamencie zostały następnie przejęte przez wielką religię monoteistyczną (chrześcijaństwo) i poprzez tę religię wywierały wpływ na jej prawo (prawo kanoniczne) i na świeckie prawa ludów europejskich²².

W państwach antycznych prawo tworzone przez początkowo małe organizacje państwowe (greckie *polis*, rzymskie *civitas*) przyjmowało ochronę praw jednostki wśród wolnych obywateli, a prawo do sądu dość skutecznie chroniło jednostkę z tego kręgu społecznego przed wszechwładzą państwa²³.

charakterystyczną zasadę odpłaty: „oko za oko, ząb za ząb” – zob. B. Lesiński, *Prawo antyczne* (w:) E. Borkowska-Bagińska, B. Lesiński, *Historia prawa sądowego*, Poznań 1995, s. 19–20.

²¹ Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Kraków 1962, Księga Sędziów, s. 242–267.

²² B. Lesiński, *Prawo antyczne...*, s. 17.

²³ *Ibidem*, s. 18. W czasach demokracji ateńskiej funkcjonował, będący organem państwa, sąd ludowy (*heliaia*) ukształtowany jako najwyższa instancja w najpoważniejszych sprawach. Brało w nim udział sześć tysięcy sędziów (*heliastów*), podzielonych na dziesięć zespołów (*dykasterii*) w zależności od rodzaju rozpoznawanych spraw. Sąd ten gwarantował obywatelom obecność w legislatywie, egzekutywie i w judykaturze. W rzymskiej *civitas* władza sądowa należała do wyższych urzędników (*maiores*), wśród których najważniejszymi byli konsulowie. Z władzy konsularnej pochodziła kompetencja pretora w zakresie wymiaru sprawiedliwości – por. J. Walachowicz, *Ustroje państw antycznych* (w:) K. Krassowski, M. Krzymkowski, K. Sikorska-Dzięgielewska, J. Walachowicz, *Historia ustroju państwa*, Poznań 1994, s. 20–25.

W starożytnym Rzymie, zwłaszcza w aspekcie rozwoju prawa cywilnego, sądenie było rolą urzędu (sądu), sprawowanego pod kontrolą pretora. Jak podaje Gaius w *Instytucjach*: *In summa sciendum est eum, qui cum aliquo considerare velit, in ius vocare oportere et eum, qui vocatus est, si non venerit, poenam ex edicto praetoris committere* („W ogóle należy wiedzieć, że ten, kto chce prowadzić z kimś postępowanie, powinien pozwać go do sądu, a ten, kto został pozwany, jeśli nie stawił się, podlega karze z edyktu pretora”)²⁴. Charakterystyczne dla tego prawa było posługiwanie się *actio* – uprawnieniem do dochodzenia w sądzie ochrony prawnej rozumianym jako środek dochodzenia w sądzie tego, co się komu słusznie należy (Celsus)²⁵. W *actio* w tym kształcie można widzieć załączek prawa do sądu, gdyż treść skargi odpowiada w istocie wyodrębnionemu później prawu do rozpatrzenia sprawy przez sąd²⁶.

Następujące po upadku starożytnego Rzymu epoki łączyły wymierzanie sprawiedliwości z osobą władcy. W dalszym rozwoju prawa w aspekcie sądenia, rozpowszechniała się myśl, że panujący monarcha podlega obowiązującemu prawu. Zakładano, że prawo, nawet stanowione samodzielnie przez monarchę, powinno wiązać również samego monarchę, dopóki nie zostanie zmienione.

W średniowieczu nie oddzielano procesu karnego od cywilnego. Każda krzywda, w tym wynikająca z bezprawia cywilnego, prowadziła do odpowiedzialności karnej, w której nie chodziło o naprawienie szkody, ale o wymierzenie kary²⁷. Stąd też pierwsze deklaracje prawa do sądu dotyczyły gwarancji praw oskarżonego w procesie karnym. W angielskiej Wielkiej Karcie Wolności z 1215 r. monarcha deklarował, że „żaden człowiek wolny nie może zostać pozbawiony wolności, majątku, postawiony poza prawem i zwyczajem, zesłany na banicję czy w jakikolwiek inny sposób zniszczony (...), chyba że na podstawie orzeczenia wydanego przez równych w oparciu o prawo tego

²⁴ Gaius, *Instytucje*, Warszawa 1982, s. 474–475.

²⁵ E. Szymoszek, *Rzymskie prawo prywatne*, Wrocław 1998, s. 54.

²⁶ Por. A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Łódź 2006, s. 12–13.

²⁷ B. Lesiński, *Prawo antyczne...*, s. 96.

kraju”²⁸. Podobną gwarancję prawa do sądu otrzymała polska szlachta w przywileju *neminem captivabimus nisi iure victim* (tzw. przywilej jedlnieńsko-krakowski, lata 1430–1433)²⁹. Podkreślenia wymaga, że te początkowe regulacje prawa do sądu były zbiorami przywilejów stanowych rozumianych nie jako przysługująca każdemu człowiekowi gwarancja ochrony jego praw, ale wynikająca ściśle z przynależności do danej grupy społecznej³⁰. Zmianę takiego stanowego odniesienia prawa do sądu przyniosły wieki XVII i XVIII w wyniku mających swój początek w epoce odrodzenia, a rozwijanych w czasach oświecenia, poglądów szkoły prawa natury wyrażonych głównie w dziełach Hugo Grotiusa *O prawie wojny i pokoju* z 1624 r.³¹, Thomasa Hobbesa *Lewiatan* z 1651 r.³², Johna Locka *Dwa traktaty o rządzie* z 1690 r.³³, Samuela Pufendorfa *O prawie natury i narodów* z 1672 r.³⁴ Przedstawiciele tej szkoły głosili, że w stanie natury istniejącym przed powstaniem społeczności ludzie korzystali bez przeszkód z nieodłącznie przynależnych im człowieczeństwu praw: do życia, wolności, równości, a także własności. Szkoła prawa natury nie odwoływała się do uzasadnień religijnych, odchodząc od teocentryzmu zwracała się w stronę antropocentryzmu. Powstanie szkoły było poprzedzone powstaniem w XVI wieku ruchu reformacji głoszącego istnienie sfery życia człowieka – przede wszystkim jego sumienia – poza ingerencją i kontrolą władz³⁵.

Na podłożu szkoły prawa natury wyrosła teoria umowy społecznej, która opierała się na przekonaniu, że porzucenie stanu natury i utworzenie społeczeństwa spowodowało zmianę kontekstu praw dotychczas przysługujących

²⁸ J. Kołaczyński, A. Krzywonos, *Prawo do sądu* (w:) *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2000, s. 728.

²⁹ J. Bardach, *Monarchia stanowa* (w:) J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1998, s. 91–92.

³⁰ Tak B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2001, s. 432.

³¹ H. Grotius, *O prawie wojny i pokoju*, Warszawa 1957.

³² T. Hobbes, *Lewiatan*, Warszawa 1954.

³³ J. Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, Warszawa 1992.

³⁴ Powstania przekonania o istnieniu prawa natury nie można łączyć tylko z prądami intelektualnymi tych epok. Opowiadanie się nie tylko za istnieniem, ale i za obowiązywaniem norm wyższych i doskonalszych od norm prawa pozytywnego, ustalonych zwyczajami lub aktami ustawodawczymi, było już wyznaniem etycznym i filozoficznym Homera, później zaś Arystotelesa (384–322 p.n.e.) w jego *Etyce nikomachejskiej* – zob. S. Grzybowski, *Dzieje prawa...*, s. 153.

³⁵ R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2004, s. 22.

jednostce. Ludzie w trakcie kształtowania organizacji społecznej zawarli umowę między sobą, ale dla ochrony ich praw w nowych warunkach niezbędne było zawarcie także umowy między społeczeństwem a powołanym w tym celu państwem. Umowa społeczna była postrzegana jako rodzaj kontraktu między rządzącymi a rządzonymi, na mocy którego ludzie przekazują państwu uprawnienia władcze, uzyskując za to formalne gwarancje swoich przyrodzonych praw. J. Locke podnosił, że prawa naturalne są nierozzerwalnie związane z człowieczeństwem i niezbywalne, co sprawia, iż jednostka nie może się ich zrzec. Cel umowy społecznej widział we wzmocnieniu praw przyrodzonych, państwo zaś ma za zadanie ich pozytywizację i egzekwowanie. T. Hobbes twierdził, że wynikająca z umowy społecznej władza ma zapobiec wojnie wszystkich przeciw wszystkim³⁶. Z podstawowych założeń umowy społecznej wyprowadzić można prawo do sądu rozumiane wówczas jako instytucjonalna gwarancja ochrony przyrodzonych praw człowieka. Przekazanie władzy państwu wymuszało zabezpieczenie nienaruszalności praw podmiotowych jednostki, którą należało wyposażać w roszczenie do jej dochodzenia. Od tego momentu prawo do sądu jednostki, mające być gwarancją ochrony innych praw było zawsze związane z doktrynalnymi koncepcjami państwa i prawa³⁷.

Nadanie powyższej treści idei prawa do sądu zbiegło się z oświeceniową koncepcją konstytucjonalizacji praw podstawowych. Do rozwijanej przez europejskie oświecenie teorii prawa natury oraz umowy społecznej (J.J. Rousseau, *Umowa społeczna*, 1762 r.³⁸) dołączyła teoria podziału władzy, zgodnie z którą wolność jednostki może być zagwarantowana tylko tam, gdzie władza jest podzielona między różne, wzajemnie się hamujące organy państwowe (Monteskiusz) oraz idea wolności i równości wszystkich obywateli, niezależnie od przynależności stanowej, propagowana także przez powstałe w XVIII wieku teorie liberalizmu i egalitaryzmu³⁹.

³⁶ *Ibidem*, s. 22–23.

³⁷ Tak uważa A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Łódź 2006, s. 16.

³⁸ J.J. Rousseau, *Umowa społeczna*, Warszawa 2010.

³⁹ Zob. E. Gdulewicz, W. Zakrzewski, *Źródła prawa konstytucyjnego (w:) Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 2003, s. 25.

Taki rozwój idei prawa do sądu doprowadził do jej przeniknięcia do aktów normatywnych. Widać to w pierwszych aktach prawnych odnoszących się do praw człowieka, takich jak angielskie *Petition on Rights* z 1628 r.⁴⁰ i *Habeas Corpus* z 1679 r.⁴¹, który pozwalał na sądowe zbadanie legalności uwięzienia czy innych form ograniczenia praw, nawiązując w tych rozwiązaniach do poglądów szkoły prawa natury, co przekraczało bariery stanowe i spełniało rolę gwarancji procesowych praw jednostki⁴². W 1791 r. dokonano konstytucjonalizacji praw jednostki, dołączając do uchwalonej w 1787 r. Konstytucji Stanów Zjednoczonych⁴³, tzw. *Bill of Rights* – 10 poprawek gwarantujących prawa podstawowe⁴⁴.

Doniosłe znaczenie dla konstytucjonalizacji praw człowieka w Europie miała francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r. Głosiła koncepcje praw naturalnych, umowy społecznej, podziału władzy, racjonalizmu. Stwierdzała, że ludzie rodzą się i pozostają wolni i równi w swoich prawach, a różnice społeczne mogą być tworzone jedynie ze względów użyteczności powszechnej. Wśród praw człowieka proklamowała, że nikt nie zostanie oskarżony, aresztowany, czy uwięziony, jak tylko w przypadkach określonych w ustawie i według form w niej przewidzianych oraz że nikt nie może być karany inaczej, niż tylko na mocy ustawy wydanej i ogłoszonej przed popełnieniem przestępstwa. Wyrażona w niej została także zasada domniemania niewinności⁴⁵. Gwarancje praw człowieka ujęte w Deklaracji, a stanowiące obecnie element prawa do sądu były jednocześnie założeniami zamierzonego kodeksu cywilnego (nazywanego Kodeksem Napoleona) mającego zapewniać ochronę obywatela przed zbyt daleko sięgającą ingerencją państwa oraz zabezpieczenie wolności obywatela⁴⁶. Znalazły one także wyraz w konstytucji okresu Wielkiej Burżuazyjnej Rewolucji Francuskiej z 3 września 1791 r., której „postanowienia fundamentalne” odnosiły się do statusu obywateli w aspekcie funkcjonowania organów władzy państwowej.

⁴⁰ H. Barnett, *Constitutional & Administrative Law. Eight Edition*, New York 2011, s. 29.

⁴¹ E.M. Freedman, *Habeas Corpus. Rethinking the Great Writ of Liberty*, New York 2001.

⁴² B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2001, s. 434.

⁴³ J. Justyński, *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki w perspektywie nauk historycznych i prawnych*, Toruń 1988, s. 5, 60–69.

⁴⁴ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne...*, s. 434.

⁴⁵ A. Łopatka, *Prawoznawstwo*, Warszawa 2001, s. 160.

⁴⁶ S. Grzybowski, *Dzieje prawa...*, s. 193.

Zamieszczono w niej zasadę podziału władz z regulacją dotyczącą struktury organów władzy sądowniczej⁴⁷.

Oddziaływanie Deklaracji na prawo konstytucyjne państw europejskich ujawnia się w najstarszej z obowiązujących europejskich konstytucji – w ustawie zasadniczej Królestwa Norwegii, uchwalonej przez Zgromadzenie Konstytucyjne 17 maja 1814 r.⁴⁸ Autorzy konstytucji Norwegii, tworząc jej podstawowe zasady, nawiązali do postępowych doktryn XVII i XVIII wieku, a przede wszystkim do koncepcji Locke'a, Rousseau i Monteskiusza. Tak, jak francuska Deklaracja Praw Człowieka oraz Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki, również konstytucja Norwegii przyjęła zasadę suwerenności ludu, podziału władz i nienaruszalności praw jednostki. Zawarto w niej prawo do sądu w formule gwarancji prawnej karania tylko na podstawie wyroku sądowego. Druga z ustanowionych wtedy i obowiązujących do dziś konstytucji – konstytucja Królestwa Holandii z 28 marca 1814 r.⁴⁹ zapewniała prawo do sądu przez przyjęcie zasady kontroli sądowej pozbawienia wolności oraz proklamowała niezależność sądownictwa. Równe dla obywateli prawo do sądu zawierała także konstytucja II Republiki Francuskiej z 4 listopada 1848 r., konstytucja belgijska z 7 lutego 1831 r. oraz konstytucja Prus z 1848 r.⁵⁰

W XIX wieku wynikało z oświeceniowych koncepcji prawa natury, umowy społecznej i podziału władz prawo do sądu zostało powiązane z treścią rozwijanej wtedy idei państwa prawnego. Było to także efektem akceptacji głoszonych już w XVIII wieku poglądów, że rządy prawa polegają m.in. na wprowadzeniu zasady podziału władz, zastępowaniu zgromadzeń stanowych parlamentami pochodzącymi z wyborów, podporządkowaniu wszystkich organów władzy państwowej ustawom uchwalanym przez ten parlament, wprowadzeniu kontroli legalności działania administracji i powierzenia sądom czuwania nad realizacją ustaw, z czym wiązało się przyznanie każdemu

⁴⁷ Por. M. Grzybowski, *Zakres przedmiotowy regulacji konstytucyjnej w klasycznych i historycznych konstytucjach pisanych (w:) Konstytucjonalizacja zasad i instytucji ustrojowych*, red. P. Sarnecki, Warszawa 1997, s. 46–51.

⁴⁸ *Konstytucja Królestwa Norwegii*, tłum. J. Osiński, Warszawa 1996.

⁴⁹ A. Głowacki, *Konstytucja Królestwa Holandii*, Warszawa 2003.

⁵⁰ A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada...*, s.19.

prawa do sądu⁵¹. Wielkie kodyfikacje XIX stulecia, tworząc nowoczesne kodeksy, potrafiąc wyodrębnić w warstwie procesowej niezależne od rządzących sądownictwo i dostrzegając rolę, jaką w państwie prawa ma do odegrania sąd, zachowują nierzadko do dzisiaj moc obowiązującą wskutek zmian legislacyjnych, dostosowujących sądownictwo do nowych potrzeb i warunków⁵².

Od początku dziejów państwowości polskiej prawo do sądu nie miało jednolitej treści, która zmieniała się w zależności od przeobrażeń ustrojowych. We wczesnym feudalizmie (IX–XIV w.) władzę sądowniczą miał panujący. Wykonywał ją osobiście oraz za pośrednictwem sędziego nadwornego (*iudex curie*). W czasie monarchii wczesnofeudalnej władzę sądową wobec poddanych króla sprawowali kasztelani w kasztelaniach lub ich sędziowie (*iudices castri, fori*). Następnie rycerstwo, zwłaszcza w XIII wieku, korzystało z tzw. prawa nieodpowiedniego (*ius responsivum*), poddającego rycerzy wyłącznie sądowi władcy lub specjalnie powołanemu sędziemu królewskiemu. Duchowieństwo miało przyznane *privilegium fori*, pozwalające na sądenie duchownego tylko przez sąd kościelny biskupa lub jego pomocnika (oficjała). Miasta konstituujące się na prawie niemieckim miały sąd dla mieszczan w osobie dziedzicznego wójta miejskiego (*advocatus*). Sądownictwo nad chłopami należało do ich panów, którzy utworzyli dla nich sądy patrymonialne sołtysów⁵³.

Stanowisko sądownictwa utrzymywała się w Polsce również w okresie monarchii publicznoprawnej. Dla szlachty osiadłej zorganizowano sąd ziemski, dla szlachty osiadłej i nieosiadłej w sprawach z tzw. czterech artykułów grodzkich (podpalenie, najazd na dom szlachecki, rozbój na drodze publicznej i gwałt) właściwy był sąd grodzki. Z kolei spory o rozgraniczenie dóbr szlacheckich należały do sądu podkomorskiego. Nadal jednak król stanowił prawo i wymierzał sprawiedliwość jako najwyższy sędzia. Mógł rozpoznać przed swoim sądem każdą sprawę, a do jego wyłącznej właściwości należały zbrodnie przeciwko panującemu i państwu, przestępstwa zagrażające

⁵¹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne...*, s. 210.

⁵² Por. *ibidem*, s. 275.

⁵³ J. Walachowicz, *Państwo feudalne* (w.): K. Krassowski, M. Krzymkowski, K. Sikorska-Dzięgielewska, J. Walachowicz, *Historia ustroju państwa*, Poznań 1994, s. 82.

szlachcicowi, utrata życia, czci i mienia, sprawy przeciwko urzędnikom, sprawy królewsczyzn i przywilejów. Zachowana była odrębność sądownictwa kościelnego dla duchowieństwa. W miastach i wsiach na prawie niemieckim ugruntowało się sądownictwo prawa niemieckiego. Pozycja chłopów nie uległa zmianie, z tym że dla chłopów z królewsczyzn jako sąd ostateczny powołano tzw. referendarię koronną⁵⁴.

W Polsce powstanie i rozwój prawa do sądu wiązać należy z nadawaniem i rozszerzaniem przywilejów stanowych szlachty. Początek przywilejów szlacheckich miał miejsce w 1422 r., gdy Władysław Jagiełło zakazał konfiskaty dóbr szlacheckich bez wyroku sądowego (przywilej czerwieński⁵⁵). Dalszy wyraz gwarancji prawa do sądu daje udzielony przez tego władcę przywilej *neminem captivabimus nisi iure victim* (zakaz aresztowania bez wyroku sądowego – przywilej jedlnieńsko-krakowski z lat 1430–1433)⁵⁶. Odtąd zasada *neminem captivabimus* była uznawana jako jedno z zasadniczych praw podstawowych szlachty. Ostateczne potwierdzenie wśród innych praw stanowych zasada ta uzyskała w prawach kardynalnych uchwalonych w 1768 r. przez sejm delegacyjny 1767/1768⁵⁷ i objętych gwarancją przez carycę Katarzynę II. Sformułowanie praw kardynalnych nawiązało do powstałych w XVII i pierwszej połowie XVIII wieku koncepcji niezmienności i trwałości przywilejów szlacheckich⁵⁸.

Wspólnie z wyrosłą w dobie Oświecenia europejskiego ideą konstytucji pisanej powstała myśl konstytucjonalizacji praw podstawowych. Jej odzwierciedlenie widać w pierwszej polskiej, a jednocześnie pierwszej w Europie Konstytucji – Ustawie Rządowej uchwalonej przez Sejm Wielki w dniu 3 maja 1791 r. Konstytucja 3 maja nie zawiera wprawdzie bezpośredniej proklamacji prawa do sądu, ale wynika ono z całości jej przepisów ustrojowych. Dotychczas przysługujące szlachcie swobody, wolności i prerogatywy z prawem *neminem captivabimus* potwierdzono w treści rozdziału II. Na

⁵⁴ *Ibidem*, s. 136–139.

⁵⁵ Zob. *Historia sejmiku polskiego*, red. J. Michalski, Warszawa 1984, s. 23.

⁵⁶ J. Bardach, *Monarchia stanowa* (w:) J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1998, s. 91–92.

⁵⁷ Zob. J. Bardach, *Dzieje Sejmu Polskiego*, Warszawa 1997, s. 75–77.

⁵⁸ Z. Szcząska, *Pierwsza ustawa zasadnicza Rzeczypospolitej* (w:) *Konstytucje Polski. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, t. I, red. M. Kallas, Warszawa 1990, s. 20.

podstawie Prawa o miastach z 18 kwietnia 1791 r. zakaz aresztowania bez wyroku sądowego rozciągnięto także na mieszczaństwo⁵⁹. Było to rezultatem odejścia twórców Konstytucji 3 maja od rozumienia pojęcia narodu jako stanu szlachecko-magnackiego i zwrócenia się w stronę narodu złożonego ze stanów właścicieli ziemskich i miejskich⁶⁰. W zakresie prawa do sądu znaczenie ma przyjęty w Konstytucji 3 maja monteskiuszowski model władzy, podzielonej na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, gdyż po raz pierwszy w Polsce sprawowanie władzy sądowniczej powierzono trybunałom niezależnym od władzy wykonawczej⁶¹.

Wywołany konfederacją targowicką upadek dzieła Sejmu Czteroletniego, przyniósł zastąpienie Konstytucji 3 maja przez konstytucje grodzieńskie, uchwalone przez sejm obradujący w Grodnie od 17 czerwca do 23 listopada 1793 r. Akty te były wsteczne w odniesieniu do Konstytucji 3 maja, ustanawiając nowe prawa kardynalne i utrzymując pełną władzę dominalną szlachty nad chłopami⁶². Mocą konstytucji grodzieńskich prawem kardynalnym *neminem captivabimus* objęto jednak – obok szlachty, posesjonatów i mieszczan – również cudzoziemców mających w Polsce majątek ziemski⁶³.

Zmiany w regulacjach prawa do sądu zawierają konstytucje powstające w okresie zaborów. Wśród zasad wymiaru sprawiedliwości zamieszczonych w nadanej przez Napoleona w Dreźnie 22 lipca 1807 r. Konstytucji Księstwa Warszawskiego znalazła się gwarancja prawa do sądu dla jednostki, wyrażona treścią art. 4 stanowiącego, że „stan osób pozostaje pod opieką trybunałów”. Obywatel Księstwa znajdował z mocy tego przepisu sądową ochronę swojego statusu⁶⁴. Z tą regulacją związane było zrównanie w zakresie stosunków prawnych i sądowych mieszczan ze szlachtą. Chłopom zapewniono równość wobec prawa osobnym dekretem z 1807 r. Konstytucja Księstwa Warszawskiego w nowoczesny sposób normowała zasady działania sądownictwa,

⁵⁹ Por. *Konstytucja 3 Maja 1791. Statut Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji*, oprac. J. Kowecki z przedmową B. Leśnodorskiego, Warszawa 1981, s. 114.

⁶⁰ B. Leśnodorski, *Początki monarchii konstytucyjnej* (w:) A. Ajnenkiel, B. Leśnodorski, W. Rostocki, *Historia ustroju Polski (1764–1939)*, Warszawa 1984, s. 8–9.

⁶¹ M. Adamczyk, S. Pastuszka, *Konstytucje polskie w rozwoju dziejowym*, Warszawa 1985, s. 17.

⁶² *Ibidem*, s. 43–44.

⁶³ Z. Szcząska, *Pierwsza ustawa...*, s. 91.

⁶⁴ Tak M. Grzybowski, *Zakres przedmiotowy...*, s. 55.

statuując zasadę jawności postępowania sądowego i niezawisłości sądów. Wprowadzone w wyniku jej postanowień w 1808 r. sądownictwo zrywało z zasadą sądownictwa stanowego, chociaż sama konstytucja nie znosiła podziału społeczeństwa na stany. Konsekwencją wprowadzonej równości wobec prawa było ujednolicenie wymiaru sprawiedliwości i oddzielenie sądownictwa karnego od cywilnego⁶⁵.

Prawo do sądu znalazło także swoje miejsce w Konstytucji Królestwa Polskiego z 27 listopada 1815 r.⁶⁶, nadanej przez cara Aleksandra I. Pomimo bardziej liberalnych postanowień w zakresie praw i wolności obywatelskich niż Konstytucja Księstwa Warszawskiego z 22 lipca 1807 r.⁶⁷ była ona mniej demokratyczna i postępową, gdyż równość wobec prawa dotyczyła tylko wyznawców religii chrześcijańskiej. Zawierała pierwsze w Polsce wyodrębnienie uregulowania poświęconego statusowi prawnemu obywateli⁶⁸. Konstytucyjną regulację prawa do sądu stworzyło kilka zasad. Przede wszystkim wywodzono je z prawa kardynalnego *neminem captivari permittemus, nisi iure victim*, a ustawa zasadnicza obejmowała jego stosowaniem „wszystkich mieszkańców wszelkiego stanu”. Doprecyzowanie tak regulowanego prawa do sądu stanowiły trzy zasady: zakaz zatrzymania niezgodnego z prawem, nakaz postawienia przed sądem w ciągu trzech dni od zatrzymania oraz zasada karania tylko na mocy wyroku sądowego. Przepisy o ustroju sądownictwa dawały gwarancje niezależności sądownictwa oraz niezawisłości sędziów⁶⁹.

Kłeska powstania listopadowego stanowiła przyczynę likwidacji swobód obywatelskich w Królestwie Kongresowym. W 1832 r. zniesiona została Konstytucja z 1815 r. W jej miejsce ogłoszono tzw. Statut Organiczny dla Królestwa Polskiego⁷⁰ wcielający Królestwo do cesarstwa rosyjskiego. Statut zlikwidował niezależność sędziów. Władza sądownicza była nadana przez

⁶⁵ M. Adamczyk, S. Pastuszka, *Konstytucje polskie w rozwoju...*, s. 60–63.

⁶⁶ Dziennik Praw Królestwa Polskiego z 1815 r., t. I, s. 1–103.

⁶⁷ Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego z 1807 r., t. I, s. II–XLVIII. Art. 71 proklamował zasady jawności postępowania sądowego i niezawisłości.

⁶⁸ M. Grzybowski, *Zakres przedmiotowy...*, s. 55.

⁶⁹ A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada...*, s. 48.

⁷⁰ *Historia państwa i prawa Polski - źródła*, wyb. F. Połomski, P. Jurek, Wrocław 1997, s. 256–259.

cara i miała za zadanie działać w jego imieniu. Do wyłącznej kompetencji cara należało prawo ułaskawienia i zmniejszenia kary. Sędziowie byli nominowani i obieralni. Urząd pełnili przez czas określony. Złożenie z urzędu było prawem uznaniowym cara⁷¹.

Jako prawo konstytucyjne, prawo do sądu powróciło po odzyskaniu niepodległości w ustawach II Rzeczypospolitej. Konstytucja z 17 marca 1921 r. (Konstytucja marcowa) wśród podstawowych praw obywatelskich gwarantowała, że „nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega, a żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i straty”. Zgodnie z postanowieniami Konstytucji marcowej suwerenem był naród, a jego organami w zakresie ustawodawczym sejm i senat. Władzę wykonawczą sprawował prezydent łącznie z odpowiedzialnymi ministrami. Wymiar sprawiedliwości należał do niezawisłych sądów. Sądy wymierzały sprawiedliwość w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Bezstronność przy orzekaniu wyroków miał zapewnić zakaz przynależności partyjnej sędziów. Sędziowie w sprawowaniu urzędu byli niezawisli i podlegali tylko ustawom. Orzeczenia sądowe nie mogły być zmieniane ani przez władzę ustawodawczą, ani wykonawczą. W Konstytucji zawarta była zasada jawności postępowań sądowych w sprawach cywilnych i karnych⁷².

Prawo do sądu proklamowała także następna polska Konstytucja z 23 kwietnia 1935 r. Jej art. 68 stwierdzał, że „żadna ustawa nie może zamykać obywatelom drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy lub szkody” i „nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega ani karany za czyn nie zabroniony przez prawo, przed jego popełnieniem, ani też zatrzymany bez nakazu sądu dłużej niż na czterdzieści osiem godzin”. Konstytucja kwietniowa, w odróżnieniu od Konstytucji marcowej, zbudowana na gruncie solidarystycznej koncepcji państwa, rozumiejącej państwo jako wspólne dobro, inaczej kształtowała w nim pozycję jednostki, a przez to wpływała na deklarowaną gwarancję prawa do sądu. Nacisk położony był na obowiązki jednostki w życiu zbiorowym, co zmniejszało znaczenie jej praw, których z zasady nie kwestionowano, tylko poszukiwano ich źródeł nie w przyrodzonej godności człowieka, ale rozpatrywano je w kontekście ich funkcji socjalnej

⁷¹ M. Adamczyk, S. Pastuszka, *Konstytucje polskie w rozwoju...*, s. 140–142.

⁷² M. Pietrzak, *Konstytucja z 17 marca 1921 r. z perspektywy 80 lat*, Warszawa 2001, s. 12.

oraz przydatności z punktu widzenia celów życia społecznego⁷³. Urzeczywistnienie tej koncepcji wymagało przebudowy organów państwa. Ośrodkiem nadrzędnym miał być Prezydent RP, na którym spoczywała odpowiedzialność wobec Boga i historii za losy państwa. Pod jego zwierzchnictwem znalazł się sejm, senat, rząd, siły zbrojne, organy kontroli państwowej oraz sądy. Sądownictwo otrzymało obowiązek nie tylko strzeżenia ładu prawnego w państwie, ale także kształtowania poczucia prawnego społeczeństwa w duchu prymatu dobra powszechnego⁷⁴. W tych uwarunkowaniach prawo do sądu w Konstytucji kwietniowej, nie będąc jednym z praw w katalogu praw obywatelskich, znalazło jednak swoje miejsce jako istotna gwarancja z punktu widzenia założeń koncepcji silnego państwa, mającego być dobrem wspólnym wszystkich obywateli⁷⁵.

Po drugiej wojnie światowej zasada prawa do sądu nie została zamieszczona w ustawie konstytucyjnej z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁶. Konstytucja PRL z dnia 22 lipca 1952 w art. 56 stanowiła, że „wymiar sprawiedliwości w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej sprawują: Sąd Najwyższy, sądy wojewódzkie, sądy rejonowe i sądy szczególne”. Jako podstawowe gwarancje praworządności w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości proklamowała zasadę niezawisłości sędziowskiej i jawności postępowania sądowego. Wprowadziła zasadę udziału w wymierzaniu sprawiedliwości czynnika społecznego, którym byli tzw. ławnicy ludowi, osoby niebędące zawodowymi sędziami. Ich prawa w zakresie orzekania były zrównane z prawami sędziów. Orzekanie o sprawach mniejszej wagi (wykroczenia) przekazała kolegiom do spraw wykroczeń jako organom porządowym⁷⁷.

⁷³ Por. E. Gdulewicz, A. Gwiżdż, Z. Witkowski, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1935 r.* (w:) *Konstytucje Polski. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, t. 2, red. M. Kallas, Warszawa 1990, s. 161–162.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 198.

⁷⁵ A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada...*, s. 52.

⁷⁶ J. Mordwilko, *Konstytucja i podstawowe akty ustrojowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wybór aktów prawnych z zakresu prawa konstytucyjnego*, Warszawa 1988, s. 17–18.

⁷⁷ A. Burda, *Charakterystyka postanowień Konstytucji PRL z 1952 r.* (w:) *Konstytucje Polski. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, t. 2, red. M. Kallas, Warszawa 1990, s. 275–376.

Znaczenie dla urzeczywistniania prawa do sądu w Polsce miała dwunasta nowelizacja Konstytucji PRL przeprowadzona 26 marca 1982 r., mocą której ustanowiono Trybunał Stanu i Trybunał Konstytucyjny⁷⁸. Po wprowadzeniu do Konstytucji PRL pojęcia demokratycznego państwa prawnego nowelą z 29 grudnia 1989 r.⁷⁹, Trybunał Konstytucyjny nadawał znaczenie prawu do sądu, przywracając mu należne miejsce w polskim porządku prawnym. Orzecznictwo konstytucyjne w tym przedmiocie odwoływało się do tzw. Małej Konstytucji z 17 października 1992 r.⁸⁰, która *expressis verbis* nie wypowiadała prawa do sądu. Wzorcem konstytucyjności prawa do sądu była równolegle do zasady demokratycznego państwa prawnego, wprowadzona przez Małą Konstytucję zasada podziału władz.

Brak wyraźnego wskazania zasady prawa do sądu w latach 1992–1997, gdy obowiązywała Mała Konstytucja, nie stanowił dla Trybunału Konstytucyjnego przeszkody w orzekaniu o zgodności z nią przepisów prawa. Wynika stąd, że prawo do sądu jako prawo jednostki i zasada prawa konstytucyjnego zdobyło trwałe miejsce w polskim porządku prawnym jeszcze przed jego konstytucjonalizacją w 1997 r.⁸¹

Współcześnie, gdy państwo przez stanowione ustawy zdaje się rozstrzygać o całej sytuacji prawnej jednostki, możliwość realizacji przez jednostkę prawa do sądu (zwanego także: „prawem do ochrony prawnej”, „prawem do wymiaru sprawiedliwości”, „prawem do drogi sądowej”, „prawem do uczciwego procesu”, „prawem do powództwa”, „prawem do obrony przed sądem”⁸²) posiada podstawowe znaczenie dla istnienia demokratycznego porządku prawnego.

W Polsce źródłem prawa do sądu jest art. 45 ust. 1 Konstytucji, stanowiący, że każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy, bez

⁷⁸ Dz. U. Nr 11, poz. 232.

⁷⁹ Dz. U. Nr 75, poz. 444.

⁸⁰ Ustawa konstytucyjna z 17 października 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 67, poz. 336 z późn. zm.); ustawa konstytucyjna z 23 kwietnia 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz. U. Nr 84, poz. 426 z późn. zm.).

⁸¹ A. Kubiak, *Konstytucyjna zasada...*, s. 53.

⁸² Por. S. Pilipiec, *Teoretycznoprawne aspekty zasady prawa do sądu*, Lublin 2000, s. 226.

nieuzasadnionej zwłoki, przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Postanowienia powołanego artykułu składają się na treść prawa do sądu, która dopełniana jest interpretacją Trybunału Konstytucyjnego od strony podmiotowej i przedmiotowej. W nadawaniu treści pojęciu prawa do sądu istotną rolę odgrywa orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w zakresie wykładni art. 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (prawo do rzetelnego procesu)⁸³. Znaczenie dla treści art. 45 ust.1 Konstytucji mają dalsze jej artykuły, a mianowicie: art. 77 ust. 2 zakazujący zamykania drogi sądowej do dochodzenia naruszonych wolności i praw, art. 78 normujący prawo zaskarżenia rozstrzygnięcia do organu wyższej instancji, art. 173 ustanawiający niezależność sądów i trybunałów, art. 176 ust. 1 nakładający wymóg, aby postępowanie sądowe było co najmniej dwuinstancyjne, art. 177 tworzący monopol sądów w dziedzinie wymierzania sprawiedliwości, art. 178 zawierający gwarancję, a zarazem nakaz niezawisłości sędziów. Przywołując pogląd L. Garlickiego, prawo do sądu można określić jako uprawnienie jednostki do tego, aby wszystkie sprawy i spory jej dotyczące mogły zostać rozpoznane i rozstrzygnięte przez niezależny i niezawisły sąd, dający gwarancje podejmowania obiektywnych, sprawiedliwych, a co z tym związane, słusznych decyzji⁸⁴. Dopełnić tę definicję należy – moim zdaniem – o stwierdzenie o prawie do tego, aby każda decyzja, realizując postulat słuszności, miała za sobą oparcie w przepisach prawa.

Powyższe nie oznacza jednak, aby wszystkie sprawy i spory, które odnoszą się do sytuacji prawnej jednostki, musiały być od początku rozstrzygane tylko przez organy orzekające, zawsze sądom musi przysługiwać pozycja nadrzędna, na podstawie której tylko sąd jest wyposażony w możliwość zweryfikowania legalności rozstrzygnięcia każdego innego organu orzekającego⁸⁵.

Powołany wyżej art. 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności stanowi, że każdy ma prawo do sprawiedliwego

⁸³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r., ratyfikowana przez Polskę 19 stycznia 1993 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).

⁸⁴ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne – zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 328.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 328.